

Ipari gyógyszer technológiai laboratórium gyakorlatai I. félév

KÖVETELMÉNYEK

1. A hallgató a gyakorlatra **felkészülten** érkezik
  1. A művelet típusa
  2. Eredményt befolyásoló paraméterek (általában idő, sebesség, készülék, anyagok tulajdonságai)
  3. Ezek közül melyeket vizsgáljuk a gyakorlaton
  4. Értékelés módja (esetleg összefüggések – egyenletek -, grafikonok)
2. A gyakorlatok elvégzéséhez begombolt **munkaköpeny** használata kötelező!
3. Valamennyi gyakorlatról **jegyzőkönyvet** kell vezetni (ld. Következő diák)!
4. A gyakorlat csak akkor tekinthető elvégzettnek, ha a **jegyzőkönyvet a gyakorlatvezető aláírta.**
5. **A gyakorlati beugró hiánya (késés), valamint nem kielégítő eredmény esetén, ill. munkaköpeny és gyakorlati jegyzőkönyv hiányában a gyakorlat nem végezhető el, pótolni kell.**

GYAKORLATOK

MŰVELETEK	ELLENŐRZŐ VIZSGÁLATOK
Keverés	Szilárd gyógyszerformák gyártásközi ellenőrzése
Aprítás	Adagolt gyógyszerformák egységesség-vizsgálata
Fluidizáció	
Szárítás	+ 1gyakorlat:
Szűrés	tudományos kiselőadás
Emulgeálás	

Gyógyszer technológiai műveletek osztályozása

- Aprítás dezintegrálás
- Keverés homogenizálás
- Szárítás anyagátadás
- Szűrés elválasztás
- Prézelés integrálás
- Fluidizálás érintkeztetés
- Emulgeálás diszpergálás

Aprítás

Az aprítás olyan **dezintegráló** mechanikai művelet, amellyel a szilárd anyag részecskéinek nagyságát csökkenteni, ill. ezzel egyértelműen az anyag **diszperzításhoz** növelni tudjuk. Az aprítás elnevezés fizikai szempontból nem fejezi ki a végrehajtott műveletet. Aprításkor ugyanis általában valamilyen törési, zúzási, nyírási, őrlési, vágási vagy húzási műveletet, ill. ezek közül néhányat végzünk. Általában **húzó-, nyomó-, hajlító-, nyíró- és csavaróhatások** eredményezik a diszperzításhoz növekedését.

Az aprítást befolyásoló tényezők

Idő,
Golyók mennyisége és mérete
Malom fordulatszáma
Töltet tömeg
Kiindulási szemcseméret
Anyagi minőség

Vizsgáljuk:
idő
kiindulási szemcseméret

A szemcseeloszlás valamilyen közelítő függvénnyel jellemezhetjük. Egy aprított szemcsehalmaz eloszlásának egyik lehetséges matematikai leírása a **Rosin és Rammler** által először javasolt, majd **Sperling és Bennett** által finomított

RRSB-eloszlás függvény

$$D(d) = 100 \cdot e^{-\left(\frac{d}{d'}\right)^n}, \quad R = 100 e^{-\left(\frac{d}{d'}\right)^n}$$

ahol D = áttűlés (%)
 R = szítamaradék (%)
 d = a szita lyukmérete (mm),
 d' = a jellemző szemcseméret (mm),
 n = egyenletességi tényező

A szemcse nagyság meghatározásának módja a szitaelemzés, szabványosított vizsgáló szitasorozattal.

• **Átlagos szemcseméret** számítása

$$\bar{d} = \frac{m_1 d_1 + m_2 d_2 + \dots + m_n d_n}{\sum_{i=1}^n m_i}$$

d = szemcseátmérő /szitalyukbőség
 m = tömeg / adott frakció tömege

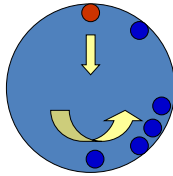
Kritikus fordulatszám I.

• $mg = mv^2/r$

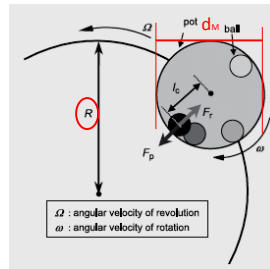
m = a golyó tömege
 r = a malom sugara
 v = a golyó kerületi sebessége

$$n_{krit} = \frac{42,3}{\sqrt{D}}$$

D = a malom átmérője

Kritikus fordulatszám II.

$F_p = F_c$

$F_p = m l_C \omega^2$

$F_c = m(R-l_C)\Omega^2$

$$l_C = \frac{d_M}{2} - \frac{d_B}{2}$$

d_M = malomátmérő
 d_B = golyóátmérő

$$r_C = \sqrt{\frac{R}{l_C} - 1}$$

F_p = centrifugális erő - a malom tengely körüli forgása
 F_c = centrifugális erő - a berendezés tengelye körüli forgás

Emulgeálás

Emulziók készítését és stabilitását befolyásoló tényezők

fázisarány

emulgensek HLB értéke
 mennyisége

készítés hőmérséklete

Vizsgálóanyagok:

fázisarány

A gyakorlat célja:

O/V típusú emulziók stabilitásának vizsgálata

- a belső és a külső fázis arányának és az
 -az előállítás hőmérsékletének függvényében.

A gyakorlat menete:

Az emulziókat az alábbi paraméterekkel állítsuk elő:

Konstans paraméterek:

emulzió összmenyisége (Aqua demin. ad)	500 g
emulgens koncentráció	5%
komplex-emulgens eredő HLB értéke	10
előállítás: kolloid malomban, réstávolság	03
homogenizálási idő	1,5 min. (1 + 0,5 min.)
centrifugálási idő	2,5 min. (0,5 + 2 min.)
centrifugálás	6-os fokozaton

Konstans paraméterek:

Emulzió összmennyisége:	500 g
Emulgens koncentráció:	5%
A komplex-emulgens eredő HLB értéke (x):	10
HLB Tween 80:	15
HLB Span 80:	4,3

Bemérés kiszámítása:

A = a nagyobb HLB értékű emulgens tömegaránya %-ban

B = a kisebb HLB értékű emulgens tömegaránya %-ban

HLB_A = a nagyobb HLB értékű emulgens HLB értéke

HLB_B = a kisebb HLB értékű emulgens HLB értéke

$$A = \frac{100 \cdot (x - \text{HLB}_B)}{\text{HLB}_A - \text{HLB}_B}$$

B = 100 - A

13

A teljes leállás után a csöveket kivesszük és lemérjük a minták teljes, valamint az alsó (víz-) fázis magasságát. A mm-ben leolvasott értékeket átszámítjuk a mellékelt kalibrációs görbe segítségével ml-re.

Az emulziók stabilitását a következőképpen számítjuk ki:

$$S(\%) = \frac{a - b}{a} \cdot 100$$

a = a mintában lévő vízfázis mennyisége ml-ben

b = a kivált víz mennyisége ml-ben

15

A homogenizálás folyamatát és a kevertség állapotát alapvetően a különböző helyekről vett mintákban meghatározott alkotórész mennyiségének statisztikai értékelésével követhetjük nyomon, pl. a minták hatóanyagtartalmának szórását vagy relatív szórását ábrázoljuk a keverési idő függvényében.

A homogenizáltságot a **kevertségi fokkal** (M) is jellemezhetjük figyelembe véve a szórás (SD) elfogadási határértékét (általában 5%-nál kisebb relatív szórás) és az adott időben meghatározott aktuális szórást:

$$M = \frac{SD_{\text{elfogadáshatár}}}{SD_{\text{aktuális}}}$$

keverési index:

Az aktuális szórás és a maximális szórás viszonyát mutatja, értéke: $0 \leq MI \leq 1$

$$MI = 1 - \frac{SD}{SD_0}$$

14

• Készítsük el az alábbi emulziókat:

1. a belső olajos fázis mennyisége: 10 %, 20%, 30% (20°C-on)

2. az előállítás hőmérséklete: 40°C, 60°C (30% belső fázis).

• Először számítsuk ki a kívánt HLB érték eléréséhez szükséges Tween 80 és Span 80 mennyiséget, majd a szükséges paraffin és víz mennyiségét. Melegítsük fel a megadott hőmérsékletre a felületaktív anyagot tartalmazó olaj ill. vízfázist és az olajfázist öntsük a kolloid malomba, melynek réstávolságát előzőleg 03-re állítottuk. A készüléket bekapcsoljuk, majd vékony sugárban 1 perc alatt az adott hőmérsékletű vízfázist adjuk hozzá. Ezt követően 0,5 percig cirkulátatjuk a malomban az emulziót, majd a készülék kikapcsolása után mintát veszünk.

• Centrifugálással meghatározzuk az emulziók stabilitását.

• **Értékelés:**

1. A centrifugálás után mért eredményekből adjuk meg az emulziók stabilitás fokát!

2. Értelmezze a kapott eredményeket!

Heterogén rendszerek keverése

Az egyes szemcsék egyenletes eloszlata függ:

alkalmazott **készüléktől** (alak, dőlésszög),
a keverés **idejétől** és **intenzitásától** (fordulatszám)
a kevert anyag **szemcseméret-különbségétől**
gördülékenységétől

Vizsgáljuk:

készülék alakja

idő

szemcseméret

16

A keverés elején $SD_{\text{aktuális}}$ értéke magasabb, így M értéke alacsony. A keverés előrehaladtával a minták szórása csökken. Ha elérjük a kívánt véletlenszerű eloszlást, akkor $M \geq 1$.

• M értékének meghatározásával a keverés műveletét optimalizálhatjuk. Cél, hogy az összetételben szereplő komponensek ideális eloszlataát biztosító berendezést kiválasszuk és a megfelelő (keverőtípus, fordulatszám, idő, stb.) paramétereket meghatározzuk.

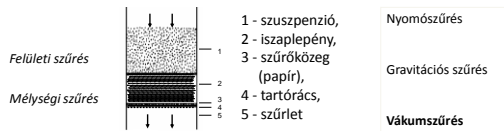
18

Szűrés

- A szűrés nyomáskülönbség, mint hajtóerő hatására végbemenő, mechanikai/hidraulikai **szétválasztó** művelet.
- A szűrési sebesség
- Darcy egyenlet:

$$\bar{v} = \frac{1}{A} \frac{dV}{dt} = \frac{k_D}{K(1-\varepsilon)^2 \omega_p^2} \frac{\Delta p}{\eta l}$$

19

iszaplepleny

összenyomható

Szűrési segédanyagok:

Diatomit
Perlit

összenyomhatatlan

Aktív szén

Solka Flocc

Szűrőanyagok:

Papír
Textil
Fémiszövet

21

Szűrést befolyásoló tényezők

- szűrőfelület/átmérő
- nyomáskülönbség
- szűrőréteg vastagsága
- viszkozitás
- szilárd anyag koncentrációja

Vizsgáljuk:

- nyomáskülönbség
- szilárd anyag koncentrációja

20

Blake-Kozeny-féle egyenlet
lamináris áramlás szemcsehalmazon keresztül

$$\Delta p = K \frac{(1-\varepsilon)^2}{\varepsilon^3} \bar{v} \eta \frac{l}{d_p^2}$$

$K \approx 150$

Fajlagos lepényellenállás [m/kg]

$$\alpha = \frac{k(1-\varepsilon)\omega^2}{\varepsilon^3 \rho_{sz}}$$

Permeabilitási együttható [m²]

$$k_D = \left[\frac{\varepsilon^3}{K(1-\varepsilon)^2 \omega_p^2} \right]$$

ε = porozitás

ω = szilárd részecskék fajlagos felülete [m²/kg]

ρ_{sz} = szilárd részecskék sűrűsége [kg/m³]

ω_p = szemcsék fajlagos töltetfelülete [1/m²]

k = állandó.

$$\bar{v} = \frac{1}{A} \frac{V}{t} = \left[\frac{\varepsilon^3}{K(1-\varepsilon)^2 \omega_p^2} \right] \frac{\Delta p}{\eta l}$$

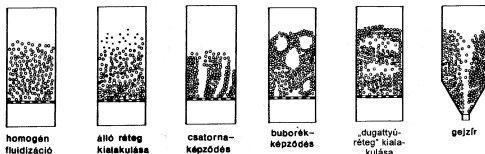
$$\frac{1}{A} \frac{V}{t} = k_D \cdot \frac{\Delta p}{\eta \cdot l}$$

22

Fluidizáció

A szemcsés szilárd anyag és valamely gáz vagy folyadék meghatározott érintkezése

intenzív anyag- és hőátadási körülmények

23

Elnevezés:

- A szilárd anyag sok tekintetben nagy viszkozitású folyadék(**fluidum**)-hoz hasonlóan viselkedik.

Alkalmazás

- Kémiai műveletek
- technológiai műveletek: szublimálás, fajtázás, adszorpció, szárítás, granulálás, szilárd részecskék bevonása

24

- Eljárás előnyei
  1. jó hűtődés,
  2. nagy termelékenység,
  3. egyszerűség, (!!!!!!!!)
  4. folyamatos üzemű technológia

Nomenklatúra

Munkatér: **kolonna**
 A rendszerbe alulról beáramló folyadék vagy gáz a **fluidum**.

álló (nyugvó) **ágy** vagy álló/nyugvó/ **réteg**.

mozgó ágy. Ez a fluidizáció kezdete: a fluidizációs pont.
fluidizációs ágy.

Ideális:

részecske-fluidizáció, vagy részecskéként fluidizált ágy.

Gyakorlatban:
 részecsehalmazos vagy szemcsehalmazos fluidizáció ill.
szemcsehalmazos fluidizált ágy.

Fluidizációt befolyásoló tényezők

készülék – kolonna átmérő/keresztmetszet
 fluidágy magassága

anyag – szilárd - sűrűsége
 - szemcsemérete
 - mennyisége
 - felületi tulajdonságai
 – fluidum - gáz vagy folyadék
 áramlási sebessége

Vizsgáljuk:

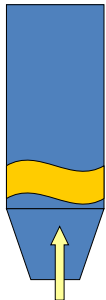
anyag – szilárd - szemcsemérete
 - felületi tulajdonságai
 – fluidum - áramlási sebessége

solid material   particle size
                                  surface properties
 fluidum   rate / air flow

25

26

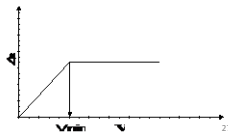
- A gyakorlaton felhasznált összefüggések

$$U_{\min} = \frac{V_{\min}}{A}$$

$$\varepsilon = 1 - \frac{m}{LA(\rho_s - \rho_f)}$$

$$\Delta p_{sz} = \frac{G}{A} \frac{\rho_s - \rho_f}{\rho_s}$$

27

Szárítás

- hőközléssel egybekötött anyagátadási művelet
- olyan művelet, amikor valamilyen nedves szilárd anyag nedvességtartalmát csökkentjük vagy eltávolítjuk elpárolgatással

28

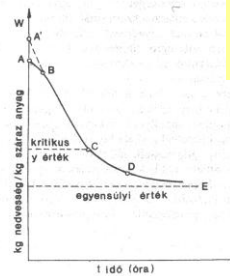
Szárítást befolyásoló tényezők

- idő
- hőmérséklet
- anyag
  - szemcsemérete
  - rétegvastagsága
  - sűrűség (réteg és szemcse)
  - kezdeti hőmérséklete
  - nedvesség mozgása (anyag belsejében)
- készülék energiaköltségek
- környezeti gőznyomás
  - relatív nedvesség
  - légáramlás
  - hűtődés

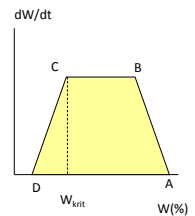
Vizsgáljuk:

hőmérséklet
 készülék
 nedves fázis anyagi tulajdonságai

29

Szakaszai:
 A-B felmelegedés
 B-C felületi párolgás
 C-D diffúzió az anyag belsejéből

30

Szilárd gyógyszerformák gyártásközi ellenőrzése I.

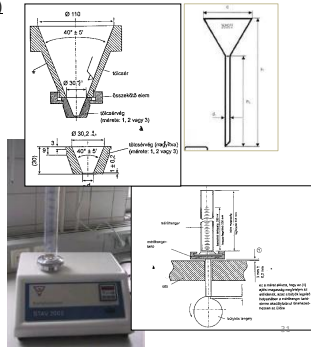
Szemcsék (granulátumok és pelletek)

Granulátumok vizsgálata

- nedvességtartalom (I. szárítás)
- szemcseméret-eloszlás (I. aprítás)
- gördülékenység,
- tömöríthetőség

- Hatóanyag-tartalom egységessége
- Tömeg egységessége
- Dezintegrálódás

A gyógyszerkönyv a granulátumokra, mint önálló gyógyszerformára vonatkozóan is tartalmaz vizsgálatokat.

A **Carr kompressibilitási index (C.I.)** a vizsgált szemcséhalmoz töltött- és tömörített halmazsűrűségéből származtatott érték, melyet jellemezhető az anyag gördülékenysége.

$$C.I. = \frac{D_t - D_f}{D_f} \cdot 100 \quad [\%]$$

A Carr index és a porok gördülékenységének kapcsolata:

Carr-index [%]	Gördülékenység
5-10	kiváló
12-16	jó
18-21	még megfelelő
23-35	rossz
33-38	nagyon rossz
>40	nem folyik

A **Hausner-faktor (H)** a tömörített (D_t) és a töltött (D_f) halmazsűrűség hányadosa, amely a következő képlet segítségével számítható:

$$H = \frac{D_t}{D_f}$$

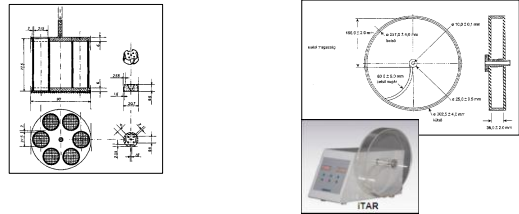
A hányados 1,2 körüli értéke alacsony interpartikuláris sűrűlódással jellemezhető anyaghalmozra utal, míg 1,6-nál nagyobb értéke kevésbé szabaddan folyó, bizonyos mértékű kohezivitást mutató szemcséhalmoz

Szilárd gyógyszerformák gyártásközi ellenőrzése II.

Tabléták

Vizsgált paraméter	Előírt érték	Elfogadási határ	Mért érték	Mérte (szignó)
Átlagtömeg (20 darab)	mg ± ..... %	..... mg		
Egyedi tömeg (20 darab)	mg ± ..... %	..... mg	min:.....mg max:.....mg átlag:.....mg	
Tonési szilárdság (20 darab)	min 40 N	min 40 N	min:.....N max:.....N átlag:.....N	
Magasság (20 darab)	..... mm ± 6%	..... mm	min:.....mm max:.....mm átlag:.....mm	
Friabilitás (20 darab)	max 1%	max 1%		
Szétései idő (6 darab)	max 15 perc	0- 15 perc	min:.....perc max:.....perc	
Külalak* (200 darab)	- kritikus hiba - jelentős hiba - kis hiba	0 % max 1 % max 10%	- kritikus hiba...db - jelentős hiba...db - kis hiba.....db	
Paraméterek beállításának befejezése			Időpont (óra ^{mm})	
Tabletta paraméterek beállítását ellenőrizte és a tablettázást engedélyezte			Dátum (év.hónap.nap) Aláírás (szignó)	

Szilárd gyógyszerformák gyártásközi vizsgálatai

Gyógyszerforma	Átlagtömeg	Százalékos eltérés
Tabletták	80 mg vagy kevesebb	10
(bevonat nélküli és filmbevonatú)	80 mg-nál több és 250 mg-nál kevesebb	7,5
	250 mg vagy több	5

Egyedagos gyógyszerkészítmények tömegének egységessége

- Szilárd gyógyszerformák   tabletta, kapszula
- Félszilárd/lágy   kúp
- Folyékony   oldat, szirup, csepp

Előírt darabszám egyedi tömegének meghatározása, ill. egyedagos tartályba töltött készítmény esetén 20 tartály töltött tömegének mérése, átlagtömeg meghatározása, minősítés a Ph.Hg.VIII. szerinti limit szerint

Gyógyszerforma	Átlagtömeg	Százalékos eltérés
Tabletták, Bevonat nélküli és filmbevonatú	≤ 80 mg 80 mg – 250 mg ≥ 250 mg	10 7,5 5
Kapszulák, granulátumok, porok	< 300 mg ≥ 300 mg	10 7,5
Parenterális felhaszn. porok	> 40 mg	10
Végbélkúp, hüvelykúp, hüvelygolyó	bármilyen tömegű	5

Kapszulák és parenterális porok esetén a tok/tartály + készítmény, valamint az üres tok/tartály tömege közti eltérés adja a töltött tömeget.

Többadagos tartályokból adagolt dózisok tömegének egységessége

Randomizált módon 20 dózis kivétele, a dózisok tömegének egyenkénti mérése, átlagtömeg kiszámítása.

A tömegek közül max. 2 térhet el 10%-nál nagyobb mértékben az átlagtömegtől, 20%-nál nagyobb mértékű eltérést pedig egyik sem mutathat.

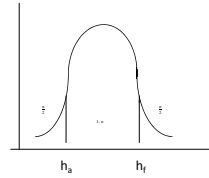
Folyékony és félszilárd készítmények kivethető tömegének, ill. térfogatának vizsgálata

A tartályt lehetőleg tökéletesen kiürítjük. A kivett töltet tömege ill. térfogata nem lehet kisebb a címkén feltüntetett mennyiségnél.

37

Egyadagos és többadagos készítmények adagolási tömeg-egységességének, csomagolásból kinyerhető tömegnek vizsgálata, az eredmények statisztikus értékelése II.

Megbízhatósági (konfidencia) intervallum megadása
 A megbízhatósági intervallum számszerűen mutatja meg, hogy a módszer pontossága, hogyan befolyásolja az eredmény pontosságát. A megbízhatósági intervallum a valódi értéket megadott valószínűséggel tartalmazza.
 Értékét a szabadsági fok (f) és a megbízhatósági szint (P) szabja meg.
 A szabadsági fok a párhuzamos mérések számának és a független mérési sorozatok számának különbsége.
 A megbízhatósági szint azt fejezi ki, hogy milyen valószínűséggel van a valódi érték a megbízhatósági intervallumon belül.
 h_a = alsó határ
 h_f = felső határ
 α = szignifikancia szint (konfidencia intervallumon kívül esés valószínűsége)
 $1-\alpha$ = megbízhatósági (konfidencia) szint
 h_a, h_f intervallum a megbízhatósági határok (középpontja x) től; az intervallumba esés valószínűsége (P)
 minta átlaga $\bar{x}$ átl =
 maximális hiba $h = t^* \cdot s_x$

38

A 95%-os valószínűségi szint –vagyis 5% szignifikancia szint – azt jelent, hogy 2,5% annak az esélye, hogy az alsó határtól kisebb és 2,5% annak az esélye, hogy a felső határtól nagyobb a valódi érték.

Konfidencia intervallum határainak kiszámítása:

$$h_a = \bar{x} - t \cdot h$$

$$h_f = \bar{x} + t \cdot h$$

Feladat: (például)

1000 db Chlorhexidin tablettából egyszerű, visszatevés nélküli mintavétellel válasszon ki 10 db-ot!

Számítsa ki 95%-os megbízhatósági szinten a tabletták átlagos tömegéhez tartozó konfidencia intervallumot!

A tablettá tömegére vonatkozó követelmény: „ x és y mg között legyen”. Állapítsa meg megfelel-e a követelménynek a vizsgált tablettá?

A feladatot EXCEL program segítségével oldja meg!

F próba

F próbával ellenőrizhető két (n1 és n2) párhuzamos mérésből álló sorozat szórása megegyezik-e vagy szignifikánsan különbözik egymástól. Előnyösen használható pl. két módszer pontosságának összehasonlítására.

$$F = \frac{s_1^2}{s_2^2}$$

P=0,95

$\alpha=5\%$

F5%elméleti=

F számított=

Ha a számított érték kisebb, mint az elméleti, statisztikailag igazolható hogy 5% szignifikancia szinten a két szórás között nincs szignifikáns különbség. Ellenkező esetben a két szórás nem egyenlő, szignifikánsan különbözik.

T próba

T próbával ellenőrizhető, hogy két (n1 és n2) párhuzamos mérésből álló sorozat középértékei (x1 és x2) egyenlőnek tekinthető-e vagy szignifikánsan különbözik egymástól.

A kétmintás t-próba feltételei:

A t-próba előtt elvégezzük az F-próbát.

Amennyiben véletlen a minta, normális eloszlású és a két szórás között nincs szignifikáns különbség, a kétmintás t-próba feltételei teljesülnek.

Ha a számított érték kisebb, mint az elméleti, statisztikailag igazolható - 5% szignifikancia szinten -, hogy a két minta között nincs különbség.

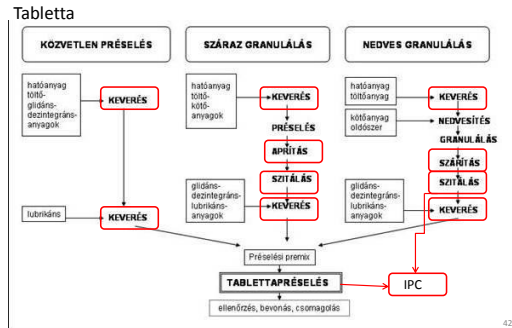
39

CAS

- a vegyi anyagok (kémiai elemek, [vegyületek](#)) azonosítására használt a
- [Chemical Abstracts Service](#) regisztrációs szám, CAS number
- Jelenleg mintegy 26 millió anyag;
- egy molekula izomerjei különböző regisztrációs számot kapnak.

41

Milyen gyógyszerformák elkészítésében van jelentőségük a műveleteknek?

42

Folyékony gyógyszerformák

Oldat, szirup, injekció, infúzió

- Bemérés
- Oldás /melegítés elősegítése: aprítás
- Kiegészítés keverés
- Szűrés

Emulzió, szuszpenzió

- Emulgensek HLB
- Szemcseméret / aprítás

43

Félszilárd gyógyszerformák

Kúp, kenőcs

- szűrés /megolvasztott alapanyag
- aprítás / szuszpenziós rendszer esetén
- emulgeálás

44